

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

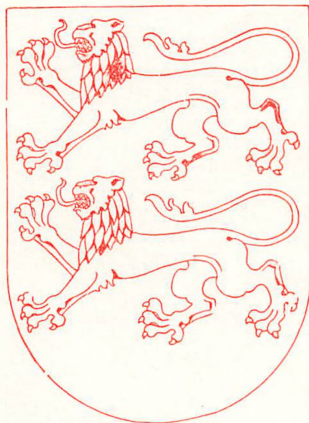
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

H. Lausten-Thomsen: *Sønderjydske skuespil*

I. Raben: *Sct. Vitusgilder på Als*

M. Mackeprang: *Fra Pietismens dage*

Hans Vald. Gregersen: *En smuglerhistorie fra det gamle Åbenrå*

A. Larsen: *En skatteklage fra Emmerlev sogn*

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder

Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 7

1. JULI 1953

29. ÅRG

Sønderjydske skuespil

H. Lausten-Thomsen.

Man kan somme tider synes, at danske forfattere og digtere næppe har fået øje på, at Sønderjylland er til, aller mindst da dramatiske forfattere. De er gået forunderligt blinde forbi al den spænding, den dramatik, der har ligget og endnu ligger over vor landsdel. For et par menneskealdre siden prægedes dele af dansk digtning både i bunden og ubunden form dog i ny og næ af, at vore skæbner udspilledes under særlige forhold, der også måtte kunne kalde ad digtning. Det føles i dag som helt naturligt, at en af vore gode mænd kalder sit livs minder for »Sønderjydsk skæbne«. Der er ikke på dansk skrevet et skuespil med sønderjydsk emne før *Martha Ottosens* »Fædrenes jord«, som udkom og spilledes i 1913. Det var ikke bare det første skuespil med det særlige emne; men det har den samme grundtone som de efterfølgende. Det var ikke bare det første, men det var vel også nok det bedste. Naturligvis er der knyttet en kærlighedshistorie til hovedhandlingen; men den er netop som stykkets navn »Fædrenes jord«, det samme emne, som både *Nicolai Svendsen* og *Hansigne Lorenzen* havde taget op i fortællende form. Det er et af de spørgsmål, der har stået og stadigt står i forgrund eller endda i midtpunkt, når der tales om nationale modsætninger i vor landsdel. Det er det samme, der tages op i *Kloppenborg-Skrumsagers* »Landeværn«, hvis form vel har draget nytte af Vilhelm Andersens klogskab og, som jeg om lidt skal nævne nærmere, af *Chr. Demuth*. Det gjorde jo i grunden ikke så lidt lykke rundt om i Nordslesvig, netop fordi Kloppenborg-Skrumsager kendte til bunds, hvad han skrev om. For mig virkede det dog noget forstyrrende, at Hans Krügers rolle spilledes af en mand, som rent hjemligt ikke slog til, og at folkemøderne var så utrolig dårligt besøgt.

Med nogle få undtagelser — små undtagelser — er det disse to skuespil, der har vist vejen for følgende forfattere. Af undtagelserne må først nævnes fru *Hansigne Lorenzen* med »Grænsens sang«, et verse-

drama om Uffe den Spage, som en tysk digterinde, fru *Bødewadt* tidligere havde skrevet skuespillet »Offa« om. »Grænsens sang« er jo aldrig nået frem på scenen, er kanske heller slet ikke egnet dertil; men poesien skønne blå blomst lever på dets blade, og digtet er vel værd at fordybe sig i:

»Thi vil jeg råde hver og een,
sig selv, sin æt til både
at stille sig foruden mén'
som vagt ved Danmarks grænsesten,
når landet står i våde.«

I »Sønderjydske Månedsskrift« for juli 1930 er der trykt en enakter af *Arendt Otterstrøm* »Guldhornene fra Gallehus og budskabet, de bragte«. Lægæst Holtinger fra de store skove bejler til bondehøvdningens datter og bringer guldhorn som offer til guderne:

»Skiftende tider
tager vort land og dets lykke i hånd,
krige skal pløje blodige furer,
urét og tvang, det binder i bånd.
aldrig vort folk dog bøjer sin nakke,
trofast mod sprog, mod æt og mod jord
venter det vinteren over på våren,
sejre skal de, der håber og tror.
Og når engang den frihed, de misted,
rejser sig rank over vunder og blod,
da skal de runer, Lægæst, da risted,
vidne om folkets ældgamle rod.

M. Refslund Poulsen skrev »Et tidsbillede« til opførelse på afstemningsdagen i Bovlund 1930. På egnens stedsmål har han i dramatisk form gengivet en virkelig tildragelse fra Burkal sogn, hvor hjemmetyskerne prøvede med vold at forstyrre og ødelægge et dansk møde. Også dette tryktes i »Sønderjydske Månedsskrift«.

Landstingsmand *Alfred Christensen* i Bylderup Bov har i »Det drager« givet et par livfulde billeder fra samme egn, og sydfor grænsen har redaktør *Jacob Kronika* i skuespillet »Enten — eller« givet et godt og klart billede af de nationale brydninger. Den tysksindede storbonde Hans Petersens datter Johanne er kommet under indflydelse af fortids stærke tale om dansk liv i Sydslesvig. Kronika søger at vise, at mennesker, der står i en national kamp derved kan spærres ude fra mangt og meget, som ellers ville pryde og lyse i tilværelsen; men hvor der tages med den ene hånd gives der med den anden: rigdom og fylde i sindet.

Det er ikke Kronikas ord; men det er stykkets mening. Forøvrigt trykkes det som med undtagelse af Refslund Poulsens alle de andre af, at udtrykkene ligger for højt. Der er ingen af forfatterne, som udtrykker sig helt jævnt og naturligt. Deres bønder — det er altid bønder, der er tale om — taler litterært bogsprog.

Et skuespil fra de senere år »Sankelmark« af *Clausen* viser forfatterens ukendskab til emnet, og hele stykkets tone er så uægte, at der vel i grunden er vist det for stor ære ved den stærke modstand, det rejste.

Genforeningstiden gav os to smukke digtninge. Det ene var *Peter Vejrups* »Den store hjemfærd« med dets dybtføjte skildring fra soldatens liv i krigen, med dets smukke lyrik og allegoriske handling. Hele genforeningstiden var jo et æventyr. Hvorfor skulle danske soldater ikke kunne møde selve Holger Danske i skyttegravene. Det dejligste var naturligvis *Helge Rodes* »Moderen« med den henrivende brug af Brorsons gamle »Her vil ties, her vil bies«, med ismuren, der blæses omkuld, og de mange yndige vers, hvoraf i det mindste »Som en rejselysten flåde« sent vil glemmes. De, som har haft den lykke at se Betty Hennings som selve moder Danmark, der er blevet ung igen, vil altid huske det sidste billede, hvor hun hvidklædt vandrer frem mod det jublende folk, som hun opfordrer til at bevare og øge hendes lykke. Noget smukkere er ikke set på en dansk scene. Helge Rodes eventyrspil lå højere og i en hel anden åndsform, end hvad der ellers er skrevet i skuespilform om det genvundne land.

Demuth er jo ellers den eneste, som i en rad af skuespil har evnet at gribe den tone, sønderjyder kan kendes ved og glæde sig over. Ikke alt, hvad han har skrevet, har særlig sønderjydske emne; men han er alligevel så indlevet og sammenlevet med Nordslesvig, at vi føler, at han hører til hos os, hvad enten han taler den unge lærers sag i »Mod dag gry« eller han i »Judas« vover sig ind på helt andre enemærker.

Der er især tre af hans skuespil, hvori han taler direkte om sønderjydske spørgsmål. Det første er »Grænseboere«, hvor han viser skellet midt igennem en familie. Han er langt fra neutral; hjemmetyskernes repræsentant dr. Dahl er tegnet så styg, at han ikke bliver helt troværdig; men naturligvis giver vi forfatteren ret, når han slutter med, at ikke den vil sejr, der har viljen og magten, men den, der har livet.

I »Høsten« er det jordkampen, der er stykkets baggrund, og ungdommen går sejrende ud af krisen, medens stykkets stærkeste figur, den gamle frue, slår fast, »at åndelig rigdom kan bære gennem en tung tid; men jeg har hverken hørt eller set, at materiel rigdom kunne bære gennem en åndelig krise! Hvad gør det, om de gamle bliver mornede, når skuddene er friske.«

»Jord« er det klarest opbyggede og modneste af Demuths skuespil. Det er ikke mere jordkampen, han taler om, ikke den national-politiske vedhængen ved den arvede ejendom, men det er selve kærligheden til hjem og jord. Den har også spillet med i den nationale kamp, kanske undertiden ret uklart hos dem, der lod sig lede af denne kærlighed; men her finder Demuth klare og gode udtryk for denne umiddelbare følelse. Han lader bonden Thor sige: »Jeg ved, at jorden og jeg, vi hører sammen. — Jeg er lykkelig, når den giver mig sin grøde. — Ja, I tror, det er, fordi den giver mig penge. — Det er det også. — Men mest er det det, at den ligesom trykker mig i hånden: du og jeg, vi passer for hinanden! Og jeg kan længes efter den dag, hvor jeg kan putte mig ned i den og blive ét med den. — Ikke at jeg ønsker, det skal blive snart, langt fra, — men at vi må høre sådan sammen, at det engang må blive en selvfølge, — allerhelst at det kunne blive herude på den åbne mark, hvor min stamfader fandt sin høj. — For jeg regner med, at han var min far, — jeg er af hans slægt i hvert fald — ham, der ligger deroppe i højen! — Og jeg lever kun, når jeg vender hans fure endnu engang og drysser min sæd ud over den — helst med de bare hænder, så jeg ligesom kan føle det levende liv, som jeg får lov at lægge.«

Man tror gerne, at Thor Bonde har sådanne tanker, selv om det er Demuth og ikke Thor, som giver dem form, og det gælder fuldt ud, når han derefter siger: »Vi går hver for sig og digter på en ny sang om det land, som har været vort så længe, at vi ikke mere ville leve den dag, da det ikke længer var det.«

For nogenlunde fuldstændigheds skyld bør endnu nævnes, at i Tønder er der efter genforeningen opført både en af de operetter, hvortil Th. Wulff i Brede for henimod 100 år siden skrev både tekst og musik og et eller flere af *Lorenz Holm-Andresens* komedier på den ejendommelige blanding af dansk og tysk, som engang dannede sproget i nogle kredse i Tønder. Endelig har der ved særlige lejligheder et par steder været opført små hjemmestrikkede dramatiske ting.

Men det er vist alt. Foruden Helge Rode har kun Martha Ottosen og Chr. Demuth givet blivende værdier i sønderjyds skuespil. — Imedens venter vi på, at dansk skønlitteratur og dansk skuespil skal få øjnene op for den poesi og den spænding, som rummes i Sønderjyllands og sønderjydsk skæbne.

Sct. Vitusgilder paa Als

I. Raben.

I mange byer paa Als, særlig i Als Nørherred, fejrede man endnu mod Slutningen af 19. Aarhundrede »Sct. Vitusgildet« den 15. Juni.

Dette Gilde var en Overlevering fra den katolske Tid. Iblandt deres gamle Helgener har Katolikerne fjorten, som de kalder deres Nødhjælpere, der ved bestemte Sygdomme eller i andet Nødstilfælde blev anraabt om Hjælp. Til disse hørte Sct. Vitus.

Han var født paa Sicilien og var allerede som Dreng en ivrig Kristen. Under Kristenforfølgelserne flygtede han til Nedreitalien og kom senere til Rom, hvor han ved Aandens og Ordets Kraft fuldførte Helbredelser af syge. Som 12 aars Dreng blev han kastet i Fængsel, hvor han blev overhældt med kogende Bly og Olie. Da dette ikke kunde skade ham, blev han kastet for Bjørne, de sønderrev ham ikke, men de slikkede hans Fødder. Derpaa blev han den 15. Juni pint til døde. Hans Relikvier blev 755 bragt til St. Denis ved Paris, 836 kom de til Ny Corwey i Westfalen. Han var én af de yndede Helgener, Kongeriget Böhmen valgte ham til Landets Skytspatron.

I den første Del af 17. Aarhundrede blev Sct. Vitus' Dødsdag endnu fejret i hele Stiftet Corwey med Processioner og et ottedages Marked.

I Templet i Arkona havde Venderne rejst en støtte af deres Afgud Svantevit og dermed gjort dette til et Samlingssted for deres hedske kultur. Da Valdemar d. St. i 1169 indtog Arkona og ødelagde Svantevitstøtten, byggedes en Trækirke på Stedet. Arkonas Fald bragte Sct. Vitus i høj Anseelse.

Nordens Apostel, Ansgar, udgik 826 fra Klosteret Corwey, for at bringe Evangeliet til Norden. Det er vel nærmest grunden til, at Sct. Vitus' Navn fandt en saa god Klang i vore Egne, og at mange Byer her paa Als oprettede Sct. Vitusgilde, der til at begynde med baseredes paa et religiøst Grundlag, men senere i Tiden antog mere verdslige Former. Gildet var en Sammenslutning, et Bylag; Formålet var gensidig Hjælp og Støtte og at samle Interessen om alle Byens Anliggender. Naturligvis spillede ogsaa Selskabeligheden en stor Rolle.

»Fittergild« som det kaldes paa Als, var en stor Dag i Byen, Samtaleemnet baade længe før og efter Festen. Det var en gammel Regel, at Husenes Bindingsværk skulde males og Tjørnehækkene klippes til »Fittesdaw«. Dagen forud, den 14. Juni blev fra hvert Bol en Mand sendt ud med Skovl og Spade, for at Bygaden blev sat i behørig Stand. Der blev strøet frisk Grus paa Gaden.

Festen blev holdt skiftevis paa Gaardene. Paa Gildegaarden havde man travlt. Loen blev allerede Dage i Forvejen betrukket og pyntet. Der blev bragt »Fon« til Gaarden i Form af Flæsk, Æg, Brød, Øl o. a. lignende som til et Bryllup.

Om Vitusgildet i Himmark (Svenstrup S.) fortæller Gaardejer Peter Møller sen.: »I Himmark fejredes Gildet sidste Gang i 1897 her paa Gaarden. I gammel Tid var der kun de 10 Bolsmænd her i Byen, der kunde komme med, men i de sidste Aar kunde alle Beboere tage Del mod Erlæggelse af et mindre Beløb, så vidt jeg husker for halvanden Mark. Til Gildet hørte en »Sct. Vituslampe«, den har hængt her paa Loftet siden sidste Gilde i 1897. Den er af Træ og indrettet til fire Tællelys*). Det var med den som med en Budstikke, der gik fra Gaard til Gaard; den, der havde Lampen i Forvaring, vidste, at han skulde holde næste Aars Gilde.

Vitusdags Morgen samledes Medlemmerne paa Gildegaarden. Naar de mødte, blev de først budt velkommen med en stor Dram »ved æ Lajgaf« (Indkørslen til Gaarden), hvor der stod en af Gaardens Piger med Snapsglas og Flaske. Den anden Velkomst blev budt »ved æ Pump«, der i Reglen stod paa Gaardspladsen, og det tredje Snapsglas maatte tømmes, naar man traadte ind i Huset. Saa var man først lavsmæssigt til at gaa til Grande.

Det var en Selvfølge, at Merskumspiben med Sølvbeslaget fulgte med. Inde i Stuen stod Tobakskassen paa Bordet, der laa Svamp og Fyrstaal. Hos finere Bønder stod ofte et lille Kobberbækken med Tørvegløder. Der kunde man med Fingrene tage en lille Glød og putte den i Piben; hos Bolsmand N. kunde man tage Gløden med en lille Sølvtang, lignende som en Sukkertang. Ved en lille Frokost, bestaaende af Brød, Flæsk, Pølse, Brændevin og hjemmebrygget Øl, blev der talt om Byens Anliggender, om Vilkaarsbrevet var blevet overholdt o. a. Embederne blev fordelt og bestemt, hvem der skulde forestaa Snekastningen om Vinteren, tilse Hegn og Skel, tilsige Høstens Begyndelse, Udsæd og meget andet.

Til Middag gik hver til sit, for at få en lille Middagslur og styrke sig til Eftermiddagens og Aftenens Begivenheder.

Hen paa Eftermiddagen kom saa Boelsmændene med deres Koner og voksne Børn til Gildegaarden. Alle maatte gennemgaa den samme Velkomstkur som Mændene om Formiddagen. I Stuen var der dækket til Kaffe med Tvebakker. Man tog godt til sig og mangt »Gevaltkop« blev sat til Livs. Efter Kaffen blev der snakket, Mandfolkene gik ud for at se paa Kreaturer o. a., man skulde sunde sig lidt til

*) Gaardejer Møller har nu overladt Lampen til Museet paa Sønderborg Slot.

Dagens Hovedafsnit: Maaltidet og Dansen i Loen. Spisningen var som ved et rigtig godt Bondebryllup. Oppe på Høloftet sad en Musikant og strøg flittigt sin Violin. Der blev danset, spist og drukket til første Hanegal. —

Disse Gilder kendes ikke mere, men Mindet om den gamle Vituskult lever endnu paa Als, idet der i flere Byer endnu afholdes Vitusdans.

Fra Pietismens Dage

Ved M. Mackeprang

Anno 1730, den 7. September var vi underskrevne Dannemænd af Tyrstrup Sogn forsamlede ved vor kære Sjælesørger i Sakristiet efter hans Begæring for at raadføre os med ham om hvilke Synder og Laster, som her gaar i Svang i Sognet, og som herefter bør afskaffes nemlig 1) Ægt — og uforholdne Rejser om Sabbaten, 2) Arbejde, endog om Søn- og Helligdage og paa Skærtorsdag, og Langfredag og paa Bedegade under Prædiken saasom age Møg og skove Træer, hente og grave Tørv, høste, slaa Græs, tærse, snitte, arbejde paa Hjul, bygge Huse, gøre Træsko, sætte Korn paa Ageren, gøre Hø, rive Hø, kline Vægge, slaa Enge, samle Aks, Drik i Krohuse før, under eller efter Prædiken. Uforholden Købmandsskab til Drik, Banden og anden Forargelse at øve derved, og at forsømme Guds Hus dermed, Slagsmaal, Juleleg og Pinse- og alle saadanne forbudne Gilder og andet saadant mere, som Loven, Kirkeordinationen og Kristi Forordning forbyder. Item, de som forsømmer Guds Hus, Kirke og Prædiken uden lovlig Forfald ved Sygdom eller anden lovlig Aarsag. De, som under Gudstjeneste, Bøn, Sang, Prædiken bespotter Guds Ord med usømmelige Gebærder og Latter. De, som ikke kommer i Kirke, førend Prædiken er halvt endt eller helt endt, endog den Dag, de søger Herrens Nadver. De, som før Prædiken paa Kirkegaarden holde unyttig Discurs om Ting og andre Sager i den Sted, de burde med Bøn og Sang inde i Kirken holde hellig Samkvem, indtil Gudstjenesten begynder. De, som udi Præstens Aasyn og Ankomst til Kirken smøger Tobak paa Kirkegaarden, ved Kirken eller indenfor. De, som stimes og slaas, ordstrides paa Kirkegaarden og i Kirken, i Stolene under Gudstjenesten og strides der under Tumult om Rang, Højhed og Ærgerrighed. De, som løber af Kirken, førend Velsignel-

sen for Alteret eller før Bønnen af Degnen til Beslutning er læst efter Gudstjenestens Forretning. De, som Gud og hans Hus og Helligdom til Vanære midt i Kirken og under Sangen udgaar af Kirken med Hatten paa Hovedet, ja, under Prædiken, Bønnen, Katekisationen og Velsignelsen. De, som med uskikkelig Gebærder ved Herrens Nadvere uden Andagt til det hellige Maaltid med usømmeligt Sind for andre og saadanne forargelige Noder dertil indstiller sig. Ungdommens Tumult paa Pulpituret og paa Kirkegaarden under Gudstjeneste, Klokkernes Ringen for Lig under Gudstjeneste. Ungdommens og Tjenestefolkens Indtrængsel fra andre Sogne med Ordstrid i Skriftestolen uden Skrifteseddel og Bevis fra Husbond og den Sognepræst, hvor de opholder sig. Deres Indtrængsel paa Præsten for Alteret til Absolution midt under Sangen endog under det sidste Ord af den Salme om Troen. Ungdommens Ulydighed, Modvillighed baade af Tjenestefolk og anden Ungdom til at møde paa Kirkegulvet ved Katekisationen. Kvindfolkenes Sladder i Vaabenhuset og Bagtalelse paa andre ibd. (saaledes) før Prædiken til andre Guds Børns Hinder i Bøn og Andagt i Kirken.

For det andet om Middel og Maade til at faa alt sligt afskaffet, da tjenes os bedst med vor kære Sjælesørgers Betænkende, at samme Laster allerbedst kunne hæmmes saaledes: At den gunstige Øvrighed vilde sætte en vis Straf paa hver Overtrædelse efter Beskaffenhed, saaledes at Helligbrødsfogderne og Præstens Medhjælpere maatte ordineres til at tage alt saadant iagt, og at de groveste Laster første Gang med Kirkedisciplin, anden og tredie Gang med større Straf efter Kongl. Konstitution Ao 1626 maa anses:

de mindre Laster med Kanzelbusse eller Pengemulkt maa straffes, de mindste Laster med Gabestokken, og ombedes at de maa forordnes dertil, som skal sætte Overtrædere uden nogen Foragt i Gabestokken, og at Kirkeværgere maa befales efter Kongl. Konstitution at lade sætte Gabestokken med Halsjern paa Kirkegaarden.

Dette har vi med egne Hænder underskrevet tillige med vor Sjælesørgere for Tyrstrup og Hiendrup Menigheder til Øvrighedens helst til Hans velædle Højværdigheds Hr. Provstens Approbation og Godtfindende.

Johannes Reimer . Pastor eccl.

Tyrstrup et Hiendrup

Dette har vi underskrevet i vor Sognepræstes Sognefogedens Christen Hansens, Ebbe Eskildsens Jørgen Christensen Bødgers og Jens Lauritzens Overværelse med vore egne Hænder eftersom alle 12 Mænd ikke var til Stede efter foregaaende Begæring.

Hans Nissen

Bertel Lauritzen.

L. A. Haderslev provstarkiv 1647—1920.

Sager angående de enkelte sogne: Tyrstrup og Hjerndrup.

En smuglerhistorie fra det gamle Åbenrå

Af Hans Vald. Gregersen.

Når smuglerhistorier som regel formår at afvinde interesse i større kredse, skyldes det vel ofte erindringen om den fortættede spænding, der hviler over drengetidens læsning af Captain Marryat og lignende forfattere.

Men også for en ren historisk betragtning har den slags beretninger sin store interesse. De viser nemlig med al tydelighed, hvor varsom man skal være ved behandling af overleveret kildestof i form af gamle toldregnskaber. Man må således altid regne med, at de talstørrelser, der lader sig udlede af dem, kun er tilnærmelsesvise. Dette være naturligvis ikke sagt til forklejning af den slags arbejder. Selv med en vis fejlmargen kan der udmærket nås frugtbare resultater ved granskning af de gamle toldopræveres overleverede talkolonner.

Men nu til smugleriaffæren i det gamle Åbenrå. Den 10. juni 1680 modtog myndighederne på Gottorp et langt brev fra den hertugelige tolder, Caspar von Saldern, hvori han fortæller følgende:

For en uges tid siden var skipper Laue Jacobsen, hjemmehørende i Slotsgade (der dengang hørte direkte under amtmandens jurisdiktion), vendt hjem fra Västervik på den smålandske kyst med en god ladning tømmer og tjære, sådan som de åbenråske skippere nu plejede. Sverige var nemlig i de tider det gottorpske Åbenrås allerbedste handelspartner, og skipper Laue Jacobsen tog flittigt del i denne handel, indtil hans navn efter 1697 forsvinder ud af de gamle toldregnskaber.

Ved sin ankomst afleverede skipperen som sædvanligt en specifikation over ladningen udstedt af havnemyndighederne i Västervik, men meddelte dog samtidig, at han havde mere ombord, end der var nævnt i specifikationen. Han ville derfor senere fremkomme med en egen-

hændig opgørelse over hele ladningen, hvorfor han ønskede at vente med at lade lasten bryde. Visitationen måtte følgelig udsættes.

Det lød for så vidt altsammen meget troværdigt, hvis ikke samme skipper ved sin afrejse havde pådraget sig tolderens mistanke. Da en af visitatorerne ved den lejlighed var mødt frem for at kontrollere, om ladningen var i overensstemmelse med den opgørelse, som skipperen havde afleveret, havde denne uden mange omsvøb revet seddelen ud af hænderne på tolderens mand og derefter den følgende dag afleveret en ny opgørelse, hvor der var opført 30 tdr. rug mere end på den første seddel.

Det var derfor ikke så sært, at tolderens nu fik en anelse om, at der var luskeri med i spillet, siden skipperen havde ønsket at vente nogle dage med at bryde lasten.

Og ganske rigtigt! Da tolderens folk om natten lå på lur i nærheden af, hvor skipperen boede, opdagede de ved tolv-tiden nogle af Laue Jacobsens bådsmand, som i et lille fartøj var på vej fra fjorden op ad åen til skipperens ejendom i Slotsgade. Toldbetjentene greb da øjeblikkeligt ind og beslaglagde 4 tdr. tjære, som fandtes på båden. Laue Jacobsens tjenestepige havde ganske vist straks forsøgt at byde dem penge mod, at de ville fortie sagen, men det havde dog været forgæves.

I et påfølgende forhør kastede skipperen skylden over på sine bådsmand, idet han hævdede, at det havde været deres fragt, som uden hans vidende var blevet fjernet fra hans galias. Bådsmandene tilstod dog under tårer, at skipperen havde befalet dem at hente tjæretønderne, som det havde været meningen, at en købmand i Tønder skulle overtage. Samtidig måtte de tilstå, at de havde haft nogle tønder med tjære til sig selv med ombord på skibet, men de var allerede blevet fjernet og var ikke de samme som de konfiskerede.

Der var ingen vej udenom. Dertil var sagen alt for oplagt. Straffen blev derfor som bestemt i forordningen: konfiskation af hele ladningen. Myndighederne har da åbenbart søgt at hindre overtrædelser af toldbestemmelserne ved indførelse af meget strenge straffebestemmelser.

Oprindelsen til Slotsgade — en hypotese.

Caspar von Salderns klagebrev har imidlertid også topografisk interesse. Det omtalte sejlløb er tydeligt nok Mølleåen, ned til hvis bred ejendommene på den søndre side af Slotsgade strækker sig. Rimeligvis skylder denne gade da netop Mølleåen sin oprindelse, idet det i ældre tid har været bekvemt for beboerne (vel oprindeligt mest fiskere) at kunne sejle helt ind til deres hjemsted med deres fartøjer.

Mølleåen var imidlertid amtmandens. Under amtet hørte jo såvel

Slotsmøllen som Nymøllen inde i skoven. Selvfølgelig måtte da også husene i gaden langs med åen høre ind under amtmandens jurisdiktion, et forhold, der varede ved helt til 1861.

Dersom denne hypotese holder stik, får det så ofte priste, romantisk svungne gadestrøg sin naturlige forklaring, idet det er Mølleåens løb, der i første række har været afgørende for vejføringen.

HENVISNINGER:

LA f. Sl.-Holst. Acta AXX866. — Smlgn. S. årb. 1949, s. 65 ff. — Galiothe var betegnelsen på en i hine tider meget anvendt skibstype.

En skatteklage fra Emmerlev sogn

Af A. Larsen.

Den 18. december 1854 indgiver hr. Boy Feddersen til Kogsbøl og Søndergaarde en klage over den fremgangsmåde, som skolekommissionen for Emmerlev sogn anvender ved påligning af sognets skole-skatter. Vi giver ham ordet:

»Angående skolebidraget for de mellerede distrikter her i hertugdømmet Slesvig, nemlig for de i et sogn beliggende beboere under Tønder amt, Ribe amt og Løgumkloster amt, blev der under 30. juni 1828 givet en allerhøjeste resolution, der bestemmer, at i sogne, som beboerne høre under Ribe amt og Tønder amt, ligningen på den måde foretages, at det nødvendige kvantum fordeles efter taxations-værdien på det hele sogn, og begge parter derefter forfatter deres ligning, de danske ifølge de danske anordninger og de slesvigske efter de for hertugdømmet gældende bestemmelser. Fra 1828 indtil 1846 eller 47 havde skolekommissionen her i Emmerlev sogn, som ligger under Ribe amts søndre provsti, for at undgå de tvende ligninger, eller hvad anden årsag, ikke aldeles nøje rettet sig efter denne anordning og afgjort ligningen for alle sognets beboere ved een fælles ligning foretaget efter et vist skøn, og gik det således i mange år uden påtale eller klage.«

Hr. F. kunne altså nok have ønsket den gamle lov af 7. maj*) 1828 anvendt efter dens bogstav. At skolekommissionen ikke har næret samme ønske, er imidlertid forståeligt nok. Sognet var meget »mele-

*) Reskript var udstedt 30. juni samme år.

ret«. Arealforholdet mellem dets gårde under Riberhus (Schackenborg og Trøjborg) og Tønderhus (Kogsbøl) var omtrent som 4 til 5; men fordelingen var ulige. I sognets sydlige del (Emmerske) var med få undtagelser alle gårdene kongerigske, i den nordlige del derimod var de alle hertugelige. Sognet var delt i fire kommuner, hvis indbyrdes forhold vist ikke altid var det bedste. Fra lidt senere tid kan nævnes eksempler på, at de førte processer mod hinanden. Kirke- og skolevæsen var de sammenbindende faktorer. Der var al grund til at hindre, at der også her opstod skisma, hvad meget let kunne ske ved at anvende forskellige ligningsmåder. I den danske del af sognet regnede man med hartkorn som skattebasis, i den slesvigske derimod med de mere forældede plovtakster, og der var intet fastlagt forhold mellem hartkorn og plov. Dertil kom yderligere, at efter den slesvigske ligningsmåde blev lærernes faste pengeløn pålignet efter »mandepart og ildsted« eller — som det almindeligt hed — mand for mand. Den kongerigske måde tog derimod et ligeligt hensyn til areal, formue og omstændigheder ved alle udgifternes påligning.

I det »mærkelige år« 1848 synes skolekommisjonen at have ændret et eller andet ved ligningen. Hvori forandringen bestod, kan ikke nu påvises. Hr. F. siger videre i sin klage, at skolekommissionen dette år »fandt for godt at forlade den gamle norm og foretage forandringer i ligningen og det på den måde, at de ved de slesvigske aldeles ingen hensyn tog på anordningernes bestemmelser, men tværtimod ansatte alt efter arealet, og på den måde kom jeg som ejer af gårdene Cuxbøll og Søndergaarde, som blev ansat efter plovtaksten, til at bidrage dobbelt så meget som efter den forhenværende skoleligning, nemlig fra 6 rdl. 4 m. til 12 rdl. 5 m. pr. kvartal.« — Hr. F. siger i denne forbindelse, at hans gårde var vurderet dobbelt så højt efter plovtaksten som efter taksationsværdien, hvilket »muligen hidrører fra, at den cuxbøllske plov er betydelig mindre end den sædvanlige plov under Tønder amt.« — Hvorom alting er, så har skolekommissionen vel ment, at omkring 50 rdl. om året til sognets skolevæsen måtte kaldes et passende bidrag for sognets herremænd, som sad inde med mellem en femte- og sjattedel af dettes samlede areal. Den klage, som nu går ind til skoledirektionen for Lø og Møgeltønder herreder, har hr. F. sikkert forfattet. Selv siger han kun, at den kom fra nogle (provsten i Døstrup siger »enkelte«) af de slesvigske beboere. Skoledirektionen resolverer så, at førnævnte »allerhøjeste resolution« af 1828 bør tages til følge ved næste års ligning »hvilket også skete«, siger hr. F. videre. Ja, men kun dette ene år. For herover klager, ikke nogle eller enkelte, men samtlige sognets riberhusere, idet de henviser til, at ejendomme af samme virkelige værdi ansattes højere efter den kongerigske

forordning af 1. oktober 1802 end efter den hertugelige af 15. december samme år,« og at derfor en større del af skattebyrden ville falde på den til Ribe amt hørende sognedel, end der burde efter de virkelige værdiforhold.« De riberhusere sender deres andragende til det danske ministerium for kirke- og undervisningsvæsenet og beder dette drage omsorg for, at resolutionen af 1828 ændres derhen, at samme regler blev gældende for alle sognets beboere. Men de beder tillige om, at der for alle de blandede sogne i Tønder amt må blive givet en fast regel, så skoleudgifterne fremtidig kan lignedes efter gårdenes antal og efter disses virkelige værdi.

Hr. F. nævner i sin ellers meget udførlige klage ikke noget om, at alle de »danske« beboere stod samlet bag dette meget betydende andragende. Han tillægger det skolekommissionen alene, og naturligvis har denne udtalt sig i sagen. Den fandt andragendet berettiget, men fandt det tillige vanskeligt at »få nogen fyldestgørende bestemmelse om ligningsmåden, sålænge forholdet mellem hartkorn og plovtafst ikke er afgjort.« Måske er kultusminister Madvig kommet til samme resultat. I hvert fald nøjes han med at udstede en ny resolution af 4. august 1849, som giver skolekommissionen for Emmerlev sogn ret til foreløbig at ligne på samme måde som før 1847 (eller -48).

Det er mod denne resolution, hr. F. retter sin klage »Ved denne eensidige afgørelse tabte altså over den halve del af beboerne her i sognet deres rettighed med at forfatte ligningen på den slesvigske måde, og som er gældende for de omliggende slesvigske sogne. Da tidsperioden netop 1849 og 50 ved mange ting her var noget forviklet, så burde man finde sig i, hvad der var bleven afgjort, og troede jeg, at skole-kommissionen eller direktionen, da det kun var en resolution, der foreløbigen var given, ville have samme forandret senere i tiden, når alt igen kom i sin gamle tilstand. Da dette imidlertid ikke er sket« beder hr. F. kort sagt om, at den gamle »allerhøjeste« fra 1828 igen må træde i kraft. Og med nogle velmente råd vedrørende sagens hurtige fremme sender hr. F. så sin flere foliosider store skrivelse ind til det »Høi-Kgl. Ministerium for Hertugdømmet Slesvig.«

Dette var to år før blevet flyttet til København og havde så godt som helt igennem fået nye embedsmænd. Skolesager sorterede under 3. departement, hvis chef var Regenburg. Om hr. F.s klage er kommet i dennes hænder, er et åbent spørgsmål. I så fald har han ikke just forsinket sagen, men derimod måske nok været skyld i, at det første stykke af »rettens« vej i dette tilfælde blev noget af en omvej. Ministeriet sender nemlig klagen til kirkevisitatoriet for Tønder provsti, som modtager den 6. januar 1855, bliver rykket for svar den 18. april og endelig under 10. maj afgiver en »pligtmæssig erklæring«, hvori

provst Tidemand i lempelige vendinger gør ministeriet opmærksom på, at »Suplicanten henhører til et sogn, der — også hvad skolevæsen angår — ikke henhører til Tønder provsti, hvisårsag de i bemeldte sogn gældende normer for udskrivning af skolebidrag ikke er visitatoriet bekendte«. Alligevel skal visitatoriet som sin »uforgribelige mening udtale, at der turde være tilstrækkelig anledning til gennem ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet at foranledige enten hele ligningen af skolebidragene i Emmerlev sogn bragt i overensstemmelse med rescript af 30. juni 1828, eller og at der anordnes nye bestemmelser, hvorved ingen af de tvende distrikters beboere kunne synes forurettede«. Underskrevet af provst Tidemand og amtmand Reventlow.

En lille måned senere kan så kongerigets kultusminister Hall sende klage med følgeskrivelse videre til skoledirektionen for Løe og Møgel-tønder herreders provsti og udbede sig sammes »yttringer om sagen behageligen meddelt.« Amtmand i Ribe og provst i Døstrup ønsker imidlertid at høre den Emmerlev skolekommissions mening, og på dennes vegne kan formanden, sognepræst Jürgensen, den 21. juni kvittere for modtagelsen af alle sagens »akter«. Frem og hjem er lige langt! Nu først begynder behandlingen af hr. F.s klage. Til gengæld bliver samme behandling ret håndfast. Vi læser forhandlingsprotokollen for 28. juni 1855 og svarskrivelse til provsten (ekspederet den 29.)

»Resol. af 7. maj 1828 synes at understøtte hr. Feddersens påstand om at få skoleligningen for fremtiden efter bemeldte resol. forandret i overensstemmelse dermed. Men derimod synes skolekommissionen også at være i sin fulde ret, når ligningen foretages ifølge ministeriets resolution af 4. aug. 1849. Samme var vel nok interimistisk udstedt, men den står dog endnu ved magt. Den stiftede fred og enighed i sognet, hvad skolevæsenet angår, og endnu har ingen klage rejst sig i denne sag, uden alene af hr. Feddersen. Skulle derimod efter forordning af 30. juni 1828 ligning til skoleløn foretages mand for mand, da har denne måde opvakt megen misnøje, fordi en husmand i de ældre ligninger er anført med en lige så stor sum som den største lods-ejer, nemlig ejeren af Søndergaarde og Kuxbøll. Endelig har den slesvigske del af beboerne haft den overvejende stemme i skolekommissionen.

Under 19. november findes i forhandlingsprotokollen anført, at de til lignings-affattelse tilkaldte 4 mænd var alle slesvigere, og intet blev vedtaget, uden at 6 stemmer var for ligningen. Og i de fire sidste år har stedse en slesviger været skolepatron,*) og der har ingen hævet

*) Forvalter af kassens midler.

sin stemme mod ligningsmåden. Ved ligningen for året 1855 var fem slesvigere tilstede, og ingen havde noget at indvende.« Sluttelig udtales ønsket om, at der kunne anordnes nye bestemmelser, »hvorved ingen af de tvende distrikters beboere kunne synes forurettede.«

Skolekommissionen har vel — nu som i 1847 — fundet det vanskeligt selv at fremkomme med positive forslag. Den praktisk erfarne provst Koch i Døstrup kommer i en senere skrivelse (4. august) med nogle vejledende vink til overvejelse: Om skolekommissionen kunne gå med til, »at man tænkte sig en plov under Tønder amt eller Cuxbøll kommune som svarende til 10 tdr. hartkorn, hvilket formentlig ville kunne udfindes ved at se hen til, hvorledes de forskellige amters beboere udføre arbejde på sognets veje og om vinteren med snekastning, og præsterer afgifter til sognets broer, stenkister m. m.« Eller om måske »de slesvigske beboere forestilledes til deres gårde at have et sådant kvantum hartkorn, som en jydsk i sognet af samme størrelse har.« Og han tilføjer: »Her i Døstrup sogn er man kommet overens om at forholde sig således ved påligning til skole- og fattigvæsenet, hvorved naturligvis ligningen såre nemt forfattes og ingen sinde har voldt misnøje.«

Det ses ikke, om Emmerlev skolekommission nogen sinde har udtalt sig videre om disse og andre forslag. Protokollen siger derimod år efter år, at ligningen affattedes »efter de ældre bestemmelser«. En enkelt gang tilføjes: »da der endnu ikke er indløbet noget svar på hr. F.s klage.« Det kom aldrig. Ministerierne fik snart nok at gøre med langt vigtigere ting. Og de skiftende skolekommissionsmedlemmer har fortsat med at påligne skoleudgifterne mere efter et fornuftigt skøn end efter en lovs bogstav. Denne måde havde stået sin prøve i både »forviklede« og normale tider. Var den dansk af navn, har den nok også været det af gavn.

Men klagehistorien fik alligevel en virkelig ende og det endda en god. Det gamle ønske, at ingen skulle føle sig forurettede, gik i opfyldelse en halv menneskealder senere. Vi lader forhandlingsprotokollen for 16. maj 1871*) tale. Sproget er dansk, lidt knudret måske, men ikke kedeligt:

»Skolekommissionen var forsamlet tilligemed Hr. Feddersen paa Søndergaard og Communeforstanderne for at tale om en ny Norm at ligne Skoleskatten paa, med Hensyn til hvilken det var bleven paalagt Commissionen at indsende Forslag. Efter at have drøftet Sagen, kom man overens, at sende følgende Skrivelse til Visitatoriet:

»Under den tyvende April har det Kongel. Visitatorium tilsendt os en Regjeringsskrivelse, ifølge hvilken der er bleven paalagt Skole-

*) Sognepræst var da A s m u s s e n.

commissionen at gjøre en ny Norm udfindig, at ligne Skoleskatten paa. Paa Grund heraf har Skolecommissionen været forsamlet, til hvilken Forsamling den ogsaa havde tilkaldt tilligemed Commune-
forstanderne Herr Feddersen paa Søndergaard, hvilken sidste netop med et Andragende til Regjering havde givet Anledning til den nævnte Regjeringsskrivelse af 30. Marts d. A., hvori Regjeringen er indforstaaet med Herr. Feddersens Begjæring, at den ministerielle Resolution af 1849 for Fremtiden skulde være ophævet, og tillige paalægges Skolecommissionen at fremkomme med Forslag angaaende en ny Norm at ligne Skoleskatten paa i Emmerlef Sogn. Efter at Skole-
commissionen med Communeforstanderne og Herr. Feddersen paa det afholdte Møde nøiagtigt har overveiet, hvilken Norm man som ønskelig skulde bringe i Forslag, og navnlig om det vilde være godt at ligne Skoleskatten efter Skoleinteressenternes direkte Statsskatter, var Skolecommissionen med Herr. Feddersen og de Øvrige enig i, at det under de Forholde, der existerer i Emmerlef Sogn, hvor forhen-
værende danske Beboere boe blandede og Mange Gaardmænd have saavel slesvigsk som forhen dansk Land, allene vilde være rigtigt at gaa ogsaa i Fremtiden frem efter den gamle Maade at fordele Skole-
byrderne paa, idet det ikke vilde være muligt, at gøre en ny Norm udfindig — selv den at man gik frem efter de direkte Statsskatter ikke undtagen — efter hvilken ikke mange vilde blive forurettede. Derfor beder Skolecommissionen, da Herr Feddersen har været den eneste, der har klaget imod den ministerielle Resolution af 1849, da der ellers hersker almindelig Tilfredshed i Emmerlef Sogn med den hid-
indtil brugte Maade at ligne Skolebyrderne paa, og da endelig Herr. Feddersen efter sin udtrykkelige Erklæring er kommen til den Over-
beviisning, at den hidindtil brugte Maade at ligne Skoleskatter paa, bedst svarer til Forholdene i Emmerlef Sogn, det Kongel. Visitatorium at ville andrage for den Høie Regjering paa, at det for Fremtiden indtil videre med Hensyn til Maaden at ligne Skolebyrderne i Emmerlef Sogn paa, maatte forholdes som hidindtil.««

Underskrevet af samtlige tilstedeværende.

Graasten Bank A/S Kontortid 9—12 & 2—4 Lørdag 9—1 GRAASTEN	Sønderjyds Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *	Haslev Gymnasium Kostskole for Dreng Eksamensret til Mellem-, Real- og Studentereksamen. Alle Oplysninger ved Hen- vendelse til <i>Peter Kæstel</i> Rektor, Haslev
Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia. 3 Maaneders Sommerskole. 5 — Vinterskole. Skoleplan sendes. Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.	Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel E S B J E R G	
Bogtryk . Bogbind Th. Laursens Bogtrykkeri Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 2550*	AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.	
HEJMDAL Landsdelens Blad	GRAM Brødrene Gram A/S KØLEANLÆG Vojens	
Frøcontoret (for undersøgt Markfrø) (Grundlagt 1887) KOLDING Leveringer under Statsfrøkon- trollens selvvirkende Kontrol Antager Frøavlere	Lolland-Falsters Folketidende Stiftets største Blad Nykøbing F.	MORSØ STØBEGODS AKTIESELSKABET N. A. Christensen & Co. Kongelig Hofleverandør NYKØBING MORS
	A. Nielsen & Co. A/S. <i>Nykøbing Falster</i>	Støt Annoncørerne
Graasten Andelsslagteri	Pindstrup Mosebrug SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK Telefon Pindstrup 13 og 18	